

Олена КОВАЛЬОВА

orcid.org/0000-0001-8592-180X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та професійної мовної підготовки

Університету митної справи та фінансів

(Дніпро, Україна) chelena2076@gmail.com

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті розглядаються основні підходи до трактування поняття політичний дискурс у сучасній лінгвістичній науці. Увагу зосереджено на параметрах, які у сукупності формують системне бачення складного феномену політичного дискурсу. Такими параметрами є: дефініції, характеристики, типи, жанрова система і функції політичного дискурсу. З позицій комунікативно-дискурсивного підходу зроблено спробу узагальнюючого визначення політичного дискурсу.

Огляд найбільш науково продуктивних трактувань політичного дискурсу дозволив виокремити такі його особливості. Політичний дискурс є багатоаспектним явищем, основними компонентами якого є текст (в усній або письмовій формі), екстралінгвістичний контекст (мета, обставини, спосіб та час утворення), адресант та адресат. Базовою характеристикою політичного дискурсу є його інституційність. Необхідними умовами функціонування політичного дискурсу є взаємодія адресанта та адресата, а також взаємодія зовнішніх чинників його утворення.

Важливою рисою політичного дискурсу є його опосередкованість ЗМІ та засобами масової комунікації (соцмережами). Це обумовлює рухливість його меж, завдяки якій політичний дискурс взаємодіє з іншими дискурсами, насамперед з масмедійним дискурсом.

Найбільш типовими характеристиками політичного дискурсу, що розкривають його природу, є риторичність, емоційність, маніпулятивність,

динамічність, ритуальність. Напрацьовані типології політичного дискурсу мають стати основою для його системного вивчення. Цьому сприятимуть такі критерії виділення типів політичного дискурсу, як мета і форма комунікації, чинники адресанта і адресата, сфера функціонування, тип комунікативної взаємодії.

Вибудовані жанрові системи залишають відкритим питання щодо меж політичного дискурсу. На сьогоднішній день актуальними є два погляди: розуміння меж політичного дискурсу у вузькому та у широкому сенсі. Вузьке трактування передбачає, що політичним є дискурс, який походить тільки від політичних інституцій. У широкому розумінні політичним вважається не тільки дискурс політиків, а й дискурс журналістів, експертів, виборців тощо, який стосується політичної тематики. Основною функцією політичного дискурсу є боротьба за владу. Цій функції підпорядковані інші, зокрема інформаційна, агітаційна, консолідаційна, функція впливу.

Ключові слова: *політичний дискурс, дискурс.*

Olena KOVALOVA

orcid.org/0000-0001-8592-180X

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

and Vocational Training

of University of Customs and Finance

(Dnipro, Ukraine) chelena2076@gmail.com

POLITICAL DISCOURSE: MODERN LINGUISTIC INTERPRETATIONS

The article examines the basic approaches to the interpretation of the concept «political discourse» in modern linguistics. Attention is focused on the parameters, which form in the aggregate the systemic vision of the complex phenomenon of political discourse. Such parameters are: definitions, characteristics, types, genre system and functions of political discourse. An attempt of generalizing definition of political discourse was made from a position of communicative-discursive approach.

An overview of the most scientifically productive interpretations of political discourse made it possible to distinguish its peculiarities. Political discourse is a multidimensional phenomenon, the main components of which are text (verbal or written), extralinguistic context (purpose, circumstances, method and time of formation), addresser and addressee. The basic characteristic of political discourse is its institutionality. Necessary conditions for the functioning of political discourse are the interaction of the addresser and the addressee, as well as the interaction of external factors of its formation.

An important feature of political discourse is its mediation with the mass media and the communication media (social networking sites). It determines the mobility of its boundaries, through which political discourse interacts with other discourses, first of all, with mass media discourse.

The most typical characteristics of the political discourse, which reveal its nature are rhetoricalness, emotionality, manipulative capability, dynamism, rituality. The elaborated typologies of political discourse should be the basis for its systematic study. Such criteria of political discourse types' selection as the purpose and the form of communication, factors of addresser and addressee, functioning sphere, type of communicative interaction will contribute to this.

Constructed genre systems leave open the question of the limits of political discourse. Two views are relevant today: understanding the boundaries of political discourse in a narrow and broad sense. Narrow interpretation implies that political discourse is a type of discourse that comes only from political institutions. In the broad sense of the political discourse is considered not only the discourse of politicians, but also the discourse of journalists, experts, electors, etc., which relates to political subject area. The main function of political discourse is the struggle for power. Other functions are subordinated to this one, including informative, agitation, consolidation and influence function.

Keywords: political discourse, discourse.

Постановка проблеми. Політичний дискурс (ПД) розглядається як одне з центральних понять політичної лінгвістики як галузі дискурсології. Предметом вивчення політичної лінгвістики є тексто-мовленнєві і комунікативно-риторичні характеристики ПД. У дослідженнях ПД на сьогоднішній день відсутні єдина основа, термінологія та методологія. Численність та різнонаправленість робіт у цій сфері інколи приводить дослідників до думки, що створення стрункої системи трактування ПД не є теоретично можливим. З цим можна частково погодитись, якщо врахувати різноманітність інтерпретацій самого поняття дискурс: від розуміння дискурсу як конкретної комунікативної події, що фіксується у формі тексту (Чернявська, 2006: 75) до «сукупності текстів, що тематично співвідносяться між собою» (Чернявська, 2006: 76). Але це не виключає необхідності формування певного термінологічного мінімуму, який міг би сприяти систематизації подальших досліджень ПД. Кроком до напрацювання певного понятійного апарату є аналітичне узагальнення вже існуючих підходів. Час від часу здійснюються вдалі спроби таких узагальнень, зокрема, у роботах О. І. Шейгал (Шейгал, 2000), О. О. Селіванової (Селіванова, 2011), Н. В. Кондратенко (Кондратенко, 2007), Л. І. Стрій (Стрій, 2015), К. Серажим (Серажим, 2002), Т. М. Вашук (Вашук, 2007), О. М. Олексієвець (Олексієвець, 2012). Активні пошуки специфіки ПД достатньо динамічно поповнюють дослідницьку базу, і відтак знову потребують систематизації та узагальнення.

Аналіз досліджень. О. І. Шейгал виокремлює три підходи до аналізу ПД: дескриптивний, критичний та когнітивний (Шейгал, 2000: 17-18). Дескриптивний підхід пов'язаний з вивченням мовної поведінки політиків: мовних засобів, риторичних прийомів та маніпулятивних стратегій, які використовуються політиками з метою переконання, а також з аналізом змісту політичних текстів. Критичний підхід спрямований на критичне вивчення соціальної нерівності, вираженої у мові або дискурсі. У роботах Н. Ферклоу (Fairlough, 1989), Р. Водак (Wodak, 1994), Т. ван Дейка (ван Дейк, 1994) та інших представників критичної лінгвістики розглядається проблема

використання мови як засобу влади і соціального контролю. Цей підхід трактується як заангажований і тенденційний, оскільки критичний дискурс-аналіз передбачає відкрите відстоювання дослідником позицій тих, хто позбавлений влади. Когнітивний підхід дозволяє від опису одиниць і структур дискурсу перейти до моделювання структур свідомості учасників політичної комунікації. Моделювання когнітивної бази ПД відбувається через аналіз фреймів і концептів ПД, метафоричних моделей і стереотипів, що є в основі політичних переконань, а також через аналіз зв'язку мови та ідеології (van Dijk, 1996), (van Dijk, 1997a), (Баранов, Казакевич, 1991), (Лассан, 1995).

Н. В. Кондратенко виокремлює та вважає продуктивним комунікативно-дискурсивний принцип аналізу ПД, який також поділяє на три підходи: комунікативний, дискурсивний та лінгвопрагматичний. Комунікативний підхід реалізується вивченням діалогічного спілкування комунікантів у ПД, вербальних аспектів спонтанного мовлення політиків. Дискурсивний підхід пропонує виокремлення параметрів формування та функціонування політичного дискурсу (театральності, міфологізації, агональності, ритуальності тощо), а також аналіз різних типів дискурсу, що корелюють із політичним (насамперед це рекламний дискурс і дискурс ЗМІ), вивчення особливостей мовного маніпулювання в політичному дискурсі тощо. Лінгвопрагматичний підхід, за Н. В. Кондратенко, передбачає вивчення мовленнєвих жанрів та комунікативних стратегій і тактик, особливостей мовленнєвої поведінки у політичному спілкуванні (Кондратенко, 2015: 144-148).

Мета статті. Метою статті є огляд сучасних досліджень ПД за ключовими теоретичними параметрами: дефініція, характеристики, типи, жанри та функції ПД.

Виклад основного матеріалу. Дефініювання ПД залежить від двох чинників: від взятого за основу одного з численних трактувань дискурсу та від теоретико-методологічного підходу. Узагальнене визначення ПД знаходимо у роботі К. Серажим: ПД це «текст, зумовлений ситуацією політичного спілкування» (Серажим, 2002: 240). Це визначення корелюється з класичною

дефініцією, наданою Н. Д. Арутюною, згідно якої дискурсом є «мовлення, занурене у життя» (Арутюнова, 1990).

Н. В. Кондратенко (монографія) застосовує комунікативно-дискурсивний підхід: «ПД – це конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та об'єкта (аудиторії, електорату, виборця)» (Кондратенко, 2007: 12).

О. І. Шейгал визначає ПД з семіотичних позицій: «ПД представляє собою знакове утворення, що має два виміри – реальний та віртуальний, при цьому в реальному вимірі він розуміється як текст у конкретній ситуації політичного спілкування, а його віртуальний вимір включає вербальні і невербальні знаки, орієнтовані на обслуговування сфери політичної комунікації, тезаурус прецедентних висловлювань, а також моделі типових мовленнєвих дій і уяву про типові жанри спілкування у даній сфері» (Шейгал, 2000: 9).

Наведемо також визначення, сформульоване науковцями львівської лінгвістичної школи, які під політичним дискурсом розуміють зв'язний (усний чи письмовий) текст, виражений за допомогою вербальних та невербальних засобів вираження, зумовлених ситуацією політичного спілкування у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами (Кривий, 2001: 158-162).

Т. М. Ващук застосовує прагматичний підхід та визначає ПД як «мовленнєві утворення (усні або письмові), що стосуються сфери політики, реалізуються вербально та екстравербально, актуалізуються у певному ситуативному контексті і спрямовані на здійснення конкретної прагматичної семантики» (Ващук, 2007: 183).

Л. Л. Славова вважає, що ПД «може бути визначений як сукупність усіх мовленнєвих актів, а також правил публічної політики, які оформилися згідно з існуючими традиціями та отримали перевірку досвідом» (Славова, 2012: 67).

Г. В. Касіян оперує поняттям «суспільно-політичний дискурс» і визначає його як «сукупність усних і письмових текстів, а також традицій та досвіду суспільства, конвенційно виражених у формі мовленнєвих актів, тематика, зміст, адресант і адресат яких належать до суспільно-політичної сфери» (Касіян, 2014: 12).

Приклади дефініцій ПД можна множити. Але при всій різноаспектності підходів можливо виділити ключові компоненти ПД, які незмінно потрапляють до уваги дослідників. Це текст, екстралінгвістичний контекст його утворення, наявність адресанта і адресата. ПД постає як комплексний феномен, як комунікативний і ментальний процес, що призводить до утворення тексту.

У питанні характеристик ПД можна констатувати плідність наукових пошуків. Методологічна різноманітність сприяє уточненню специфіки ПД. Авторитетний французький дослідник П. Шародо (P. Charaudeau) вивчає ПД у діяльнісно-комунікативному аспекті. Розвиваючи певною мірою відому концепцію М. Бахтіна про діалогічність, П. Шародо акцентує увагу на інтеракційному характері ПД і на важливості інстанції адресата. На його думку, повноцінне функціонування ПД можливе у конкретній комунікативній ситуації, у якій визначено соціальну приналежність, соціальні ролі та цілі комунікантів. Вчений постулює, що у повній мірі зміст акту комунікації впливає не тільки з інтенції мовця, а із зустрічі та взаємодії інтенції мовця з інтерпретуючою діяльністю адресата. «L'acte de communication se définissant comme un acte d'échange toujours « interactionnel », le sens qui en résulte ne dépend pas de la seule intention du sujet parlant mais de la rencontre entre cette intention et celle du sujet interprétant» (Charaudeau, 2005).

У цьому ж напрямку розглядає ПД один з засновників теорії дискурс-аналізу Т. ван Дейк (T. van Dijk). Він вважає, що ПД актуалізується в повній мірі за умови чітко організованої взаємодії зовнішніх чинників. Визначним чинником є тип комунікативної діяльності (прес-конференція, дебати тощо), у рамках якого поєднуються просторо-часові характеристики, статус і ролі

учасників, мета комунікації. За таких умов, за Т. ван Дейком, ПД може досягти своєї мети (Т. van Dijk, 1997в).

В іншій своїй роботі Т. ван Дейк додає ще одну необхідну характеристику ПД: вплив політичної ідеології (Т. van Dijk, 2006). Адже не тільки ситуація спілкування впливає на вибір мовленнєвих засобів для побудови ПД. У більш генералізованому, глобальному вимірі це ідеологічні переконання мовця. Дискурс тоталітарного режиму очевидно буде відрізнятися від демократичного дискурсу.

Ряд європейських дослідників ((Adam, 2005) (Bourdieu, 1982), (Ducrot, 1980)) виділяють таку рису ПД, як аргументативність. З позицій прагматичного підходу ПД не просто описує дійсність, не просто інформує або констатує, він створює певну репрезентацію реальності. Адресант вплітає аргументацію у тканину ПД таким чином, щоб вплинути на адресата, змінити його початкові настанови, переконати у правильності репрезентованої картини реальності. Так, М. Адам (M. Adam) вважає що ПД «має на меті вплинути на думки, ставлення або поведінку співрозмовника або аудиторії, роблячи висловлювання таким, що заслуговує на довіру та сприйняття» (Adam, 1992). Інший французький дослідник Амелі Сеньюр (Seignour, 2011: 31) дещо радикалізує цей підхід і називає ПД «волютаристським актом впливу» (*acte volontariste d'influence*).

Особливу увагу дослідників привертає взаємодія ПД з масмедійним дискурсом. Опосередкованість ПД засобами ЗМІ розглядається як характерна риса ПД (Шейгал, 2000: 80), Т. М. Ващук говорить про «розчинення ПД у ЗМІ» (Ващук, 2007). О. І. Шейгал це пов'язує з тим, що медіа є посередниками у комунікації політиків з виборцями, відповідно, медіа відіграють вирішальну роль у формуванні політичних уявлень широких мас виборців. Н. В. Кондратенко додає, що ЗМІ «мають змогу і здатність впливати на подання інформації, у такий спосіб формуючи відповідну реакцію суспільства» (Кондратенко, 2007: 14). Засобами впливу вона називає маніпулювання часом, місцем, регулярністю подання інформації, а також використання

інтерпретаційних, а не власне інформативних механізмів. Додамо: для сучасного етапу функціонування ПД все більшої ваги набуває опосередкованість засобами масової комунікації. У пошуках контакту з виборцями та впливу на них, політики вже звично звертаються до соцмереж. Деякі з них роблять дописи у провокативно-епатажній формі, яскравим прикладом є відомі твіти президента США Д. Трампа. ПД соцмереж розвивається досить енергійно, набуваючи власних стилістичних ознак.

Дискусійним залишається питання щодо меж ПД. Діапазон думок фахівців варіюється від дуже вузького розуміння меж ПД до дуже широкого. Так, А. Н. Баранов і Е. Г. Казакевич вважають, що ПД має бути обмежений інституційними формами спілкування (Баранов, Казакевич, 1991: 6). О. І. Шейгал застосовує діаметрально протилежний підхід і розуміє ПД як ширший за інституційні рамки і такий, що включає будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких стосуються політики (Шейгал, 2000: 35).

До ключових характеристик ПД О. І. Шейгал відносить: переважання масового адресата, театральність, емоційність, смислову невизначеність і пов'язані з нею фантомність, фідеїстичність, дистанційованість і авторитарність, а також динамічність (Шейгал, 2000: 131).

Н. В. Кондратенко уточнює і поглиблює уявлення про специфіку ПД. Основними його характеристиками дослідник вважає міфологічність, ритуальність, театральність та агональність, які реалізують ігрову природу ПД, а також сакралізацію, риторичність, маніпулятивність свідомістю реципієнтів (Кондратенко, 2007: 15), «мовну моду» (Кондратенко, 2007: 18) або модні тенденції семіотичного характеру (Кондратенко, 2007: 21).

Типи ПД вивчаються як вітчизняними, так і європейськими спеціалістами. Н. В. Кондратенко виокремлює типи ПД на основі таких чинників: 1) за формою: ПД усні та писемні; 2) за чинником мовця: адресантно-прямі та опосередковані; 3) за метою: інформативні (новини, повідомлення), спонукальні (агітаційні листівки, прокламації), іміджеві (буклети, телевізійні

рекламні ролики), мотиваційні (тексти чорного PR), експресивні (фото, пісні, анекдоти); 4) за чинником адресата: особисто адресовані (пряме поштове листування) та масово адресовані (телевізійні повідомлення); 5) за сферою функціонування: телевізійний ПД, газетно-журнальний, радіо, рекламний або PR (Кондратенко, 2007: 12-13). До цього типу видається доцільним додати ПД, що функціонує у всесвітній мережі, тобто *Інтернет-ПД*. Можливо також виокремити типи ПД за *типом комунікативної взаємодії*: агональний (конфліктний), наприклад, дебати та гармонізуючий (кооперативний), наприклад, новорічне вітання президента.

П. Шародо визначає типи ПД також за критерієм мети комунікації, але керується іншими міркуваннями. Він наголошує, що типи комунікативних ситуацій є більш менш усталеними, тому вони групуються навколо чітко визначених цілей. З таких позицій вчений виокремлює три типи ПД: ідеологічний ПД, ПД впливу і дискурс політичного коментаря. Ідеологічний ПД має ретранслювати ідеологічні настанови комунікантів. ПД впливу, який П. Шародо називає також риторичним дискурсом, покликаний через мовленнєві засоби впливати на думки комунікантів задля встановлення між ними згоди. Це тип ПД, який конструює більшою мірою образи та ефекти, ніж ідеї. «C'est en raison de cette activité langagière communicationnelle que le discours politique peut être dit discours de la rhétorique et de l'influence, s'attachant davantage à construire des images et des effets que des idées» (Chaudeau, 2005). Дискурс політичного коментаря походить від осіб, що не належать до політичних кіл, це дискурс, що має інтерпретувати дискурс політиків. До цього типу П. Шародо відносить журналістські коментарі щодо політичних подій, бесіди на політичні теми у дружньому або сімейному колі тощо (Chaudeau, 2005).

Жанрова система ПД знаходиться на етапі активного дослідження. Н. В. Кондратенко за критерієм інтенціональності виокремлює такі жанри: іміджево-презентаційні (слоган, програма, біографія), інформативні (повідомлення, заява, інтерв'ю), ритуальні (промова, привітання, подяка,

некролог), агітаційні (слоган-заклик, виступ, листівка) та агонально-аргументативні (дебати, ток-шоу) (Кондратенко, 2017). Такий підхід може стати ефективним засобом комплексного аналізу феномену політичного дискурсу.

О. І. Шейгал, розуміючи ПД у широкому сенсі, застосовує польовий підхід до жанрового поділу. Вона виокремлює інституційні жанри як первинні, тобто ті, що походять від політиків та реалізують ПД у «чистому» вигляді та неінституційні жанри як вторинні, які, відповідно, походять не від самих політиків, а є певною інтерпретацією їх дискурсу. До первинних жанрів належать ті, що у повній мірі реалізують основну інтенцію ПД – боротьбу за владу: дебати, публічна промова політика, гасла. Периферійні жанри знаходяться на стику з іншими дискурсами, мають респонсивний характер і є реакцією на дії політиків у первинних жанрах. До них належать інтерв'ю, мемуари політиків, аналітичні статті, граффіті, а також сміхові жанри (політична карикатура, пародія, анекдот) (Шейгал, 2000: 396).

Основною функцією ПД слушно вважається боротьба за владу. Адже будь-які форми усного або письмового висловлювання політиків спрямовані на вплив та позитивну самопрезентацію як засоби реалізації мети отримання або утримання влади. Н. В. Кондратенко виділяє три функції ПД, а саме: інформування, вплив, агітація (Кондратенко, 2007: 14-15). Л. П. Нагорна виокремлює інформативну, орієнтаційну, мобілізаційну, консолідаційну та ідентифікаційну функції ПД (Нагорна, 2005: 35).

Після огляду ключових теоретичних характеристик ПД спробуємо надати визначення цього феномену, яке, звичайно, не претендує на остаточність. Отже, ПД – це комунікативна подія, складовими якої є текст (у письмовій або усній формі), соціальний контекст його утворення та сприйняття, адресант та адресат висловлювання. Визначними факторами є обставини та ситуація, у якій знаходяться учасники комунікації, зокрема: хто говорить або пише (президент, депутат, мер і т. д.), його політичний статус, до кого звертається (одна особа – журналіст у студії, велика аудиторія і т. д.), обставини спілкування, канал

передачі інформації (відео, аудіо, друковані носії, Інтернет). Взаємодія адресанта з адресатом може бути прямою (зустріч з виборцями) або опосередкованою (телебачення, соцмережі). Ефективність або неефективність комунікації може бути визначена лише після відповідної реакції адресата. Контекст і засіб взаємодії визначають відбір мовленнєвих засобів, які є типовими для різних ситуацій (дебати, звернення, гасло, агітація, допис у соцмережі і т. д). Відповідно передбачаються і рецепційні моделі: у випадку новорічного привітання адресат очікує на урочисто-піднесений стиль комунікації, тоді як під час інтерв'ю – на отримання конкретної інформації і т. д.

Висновки. Огляд найбільш науково продуктивних трактувань політичного дискурсу дозволяє виокремити такі його особливості. ПД є багатоаспектним явищем, основними компонентами якого є текст (в усній або письмовій формі), екстралінгвістичний контекст (мета, обставини, спосіб та час утворення), адресант та адресат. Базовою характеристикою ПД є його інституційність. Необхідними умовами функціонування ПД є взаємодія адресанта та адресата, а також взаємодія зовнішніх чинників його утворення.

Важливою рисою ПД є його опосередкованість ЗМІ та засобами масової комунікації (соцмережами). Це обумовлює рухливість його меж, завдяки якій ПД взаємодіє з іншими дискурсами, насамперед з масмедійним дискурсом.

Найбільш типовими характеристиками ПД, що розкривають його природу, є риторичність, емоційність, маніпулятивність, динамічність, ритуальність. Напрацьовані типології ПД мають стати основою для його системного вивчення. Цьому сприятимуть такі критерії виділення типів ПД, як мета і форма комунікації, чинники адресанта і адресата, сфера функціонування, тип комунікативної взаємодії.

Вибудовані жанрові системи ПД залишають відкритим питання щодо його меж. На сьогоднішній день актуальними є два погляди: розуміння меж політичного дискурсу у вузькому та у широкому сенсі. Вузьке трактування передбачає, що політичним є дискурс, який походить тільки від політичних

інституцій. У широкому розумінні політичним вважається не тільки дискурс політиків, а й дискурс журналістів, експертів, виборців тощо, який стосується політичної тематики. Основною функцією ПД є боротьба за владу. Цій функції підпорядковані інші, зокрема інформаційна, агітаційна, консолідаційна, функція впливу.

Певні теоретичні узагальнення щодо визначення ПД, його характеристик, типології, жанрової системи і функцій можуть стати дієвим інструментом для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієвець О. М. Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Україна–Європа–Світ: міжнародний збірник наукових праць*. – Тернопіль: ТНПУ, 2012. Вип. 9. С. 248–255.
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь*. [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. С. 136–137.
3. Баранов А.Н., Казакевич Е.Г. Парламентские дебаты: традиции и новации. – М.: Знание, 1991. 42 с.
4. Вашук Т. М. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2007. № 33. С. 182-185.
5. Дейк Т.А. ван. Принципы критического анализа дискурса. *Перевод и лингвистика текста*. – М.:ВЦП, 1994. С. 169–217.
6. Касіян Г. В. Мовленнєвий етикет у сучасному французькому суспільно-політичному дискурсі: лінгвокогнітивний і комунікативнопрагматичний аспекти: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.05 – романські мови. – К., 2014. 22 с.
7. Кондратенко Н. В. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження політичної комунікації в українському мовознавстві. *Вісник ОНУ. Сер.: Філологія*. 2015. Т. 20, вип. 2(12). С. 144-150.
8. Кондратенко Н. В. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Філологічні студії*. Вип. 9. 2017. С. 18-22.

9. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності: монографія. – Одеса: Чорномор'я, 2007. 156 с.
10. Кривий А. Дискурсний аналіз і сучасне мовознавство. *Дискурс іноземномовної комунікації*. – Львів: Видавництво Львівського Національного університету імені Івана Франка, 2001. С. 158-162.
11. Лассан Э. Дискурс власти и инакомыслия в СССР: когнитивно-риторический анализ. – Вильнюс: Изд-во Вильнюсского ун-та, 1995. 232 с.
12. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. – К. : Світогляд, 2005. 315 с.
13. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: Підручник. – Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350с.
14. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. Монографія. – К.: 2002. 392с.
15. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології : США – Україна. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 360 с.
16. Стрій Л. І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти. – Одеса, 2015. 190с.
17. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия. – М.: Флинта: Наука, 2006. 136с.
18. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. – Волгоград, 2000. 440с.
19. Adam J.M. Les textes: types et prototypes. Paris: Nathan, 1992.
20. Bourdieu P. Ce que parler veut dire. Paris: Fayard, 1982.
21. Charaudeau P. A quoi sert d'analyser le discours politique? Режим доступу: <http://www.patrick-charaudeau.com/A-quoi-sert-d-analyse-le-discours,161.html>
22. Dijk T. A. van. Discourse, Opinion and Ideologies. *Discourse and Ideologies*. – Clevedon: Multilingual Matters LTD, 1996. P. 7–37.
23. a Dijk T. van. Political Discourse and Political. Режим доступу: <http://www.let.uva.nl/~teun/>

24. Dijk T. A. van. Politique, Idéologie et Discours. *Semen*. Режим доступу: <http://journals.openedition.org/semen/1970>.
25. В Dijk T. A. van. What is political discourse analysis? *Belgian Journal of Linguistics*. no 11. 1997. P. 11-52.
26. Ducrot O. Dire et ne pas dire, principes de sémantique linguistique. – Paris: Éditions Hermann, 1980.
27. Fairclough N. Language and Power. – London: Longman, 1989. 259 p.
28. Seignour A. Méthode d'analyse des discours. L'exemple de l'allocation d'un dirigeant d'entreprise publique. *Revue française de gestion*. 2011/2. n° 211. P. 29-45.
29. Wodak R. Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. *Handbook of Pragmatics*. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ. Co., 1994. P. 30–42.

REFERENCES

1. Aleksiyevevs' O. M. Istoriya ta suchasnist' politychnoyi linhvistyky. [Aleksiyevevs O. M. History and Modernity of Political Linguistics] Ukraine – Europe – World: An International Collection of Scientific Papers. Ternopil: TNPU, 2012. Vol. 9. pp. 248–255 [in Ukrainian].
2. Arutyunova N. D. Diskurs. [Arutyunova N. D. Discourse] Linguistic Encyclopedic Dictionary. ch. ed. V. N. Yartsev. M.: Owls. Encyclopedia, 1990. pp. 136–137 [in Russian].
3. Baranov A.N., Kazakevich E.G. Parlamentskiye debaty: traditsii i novatsii [Baranov A.N., Kazakevich E.G. Parliamentary debate: traditions and innovations]. M.: Knowledge, 1991. 42 p [in Russian].
4. Vashchuk T. M. Politychnyy diskurs yak ob'yekt linhvistychnoho doslidzhennya [Vashchuk T. M. Political discourse as an object of linguistic research]. *Visn. Zhytomyr. state. to them. I. Franko*. 2007. No. 33. pp. 182-185 [in Ukrainian].
5. Deyk T.A. van. Printsipy kriticheskogo analiza diskursa [Dijk T.A. the van. Principles of critical discourse analysis]. *Translation and linguistics of the text*. M.: VTsP, 1994. pp. 169–217 [in Russian].
6. Kasiyan H. V. Movlennyevy etyket u suchasnomu frantsuz'komu suspil'no-politychnomu diskursi: linhvokohnityvnyy i komunikatyvnoprahamatychnyy aspekty

[Kasian G. V. Speech etiquette in contemporary French socio-political discourse: linguocognitive and communicative-pragmatic aspects]. author's abstract for the sciences. degree of Cand. philol. Sciences: 10.02.05. Romance languages. K., 2014. 22 p [in Ukrainian].

7. Kondratenko N. V. Linhvoprahmatychni aspekty doslidzhennya politychnoyi komunikatsiyi v ukrayins'komu movoznavstvi [Kondratenko N. V. Linguopragmatic Aspects of the Study of Political Communication in Ukrainian Linguistics]. Bulletin of ONU. Ser.: Philology. 2015. Vol. 20, no. 2 (12). pp. 144-150 [in Ukrainian].

8. Kondratenko N. V. Typolohiya movlennyevykh zhanriv ukrayins'koho politychnoho dyskursu [Kondratenko N. V. Typology of speech genres of Ukrainian political discourse]. Philological studios. No. 9, 2017, pp. 18-22 [in Ukrainian].

9. Kondratenko N. V. Ukrayins'kyy politychnyy dyskurs: tekstualizatsiya real'nosti [Kondratenko N. V. Ukrainian Political Discourse: Textualization of Reality]. Odessa: Black Sea, 2007. 156 p [in Ukrainian].

10. Kryvyy A. Dyskursnyy analiz i suchasne movoznavstvo [Kryvyy A. Discourse analysis and modern linguistics]. Discourse of foreign language communication. Lviv: Publisher of the Ivan Franko National University of Lviv, 2001. pp. 158-162[in Ukrainian].

11. Lissan E. Diskurs vlasti i inakomyслиya v SSSR: kognitivno-ritoricheskiy analiz [Lissan E. Discourse of power and dissent in the USSR: cognitive rhetorical analysis]. Vilnius: Publishing House of Vilnius University, 1995. 232 p.

12. Nahorna L. P. Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhlyvostey politychnoyi linhvistyky [Nagorna L. P. Political language and linguistic politics: the range of possibilities of political linguistics]. K.: World outlook, 2005. 315 p [in Ukrainian].

13. Selivanova O. O. Osnovy teoriiy movnoyi komunikatsiyi [Selivanova O. O. Fundamentals of the theory of language communication]. Cherkasy: Yu. A. Chabanenko Publishing House, 2011. 350 p [in Ukrainian].

14. Serazhym K. Dyskurs yak sotsiolinhval'ne yavyshche: metodolohiya, arkhitektonika, varyatyvnist' [Serazhim K. Discourse as a Sociolinguistic Phenomenon: Methodology, Architectonics, Variability]. K .: 2002. 392p [in Ukrainian].
15. Slavova L. L. Movna osobystist' lidera u dzerkali politychnoyi linhvopersonolohiyi: SSHA – Ukrayina [Slavova L. L. The linguistic personality of a leader in the mirror of political linguistics: USA – Ukraine]. Zhytomyr: View of the ZhDU them. I. Franko, 2012. 360 p [in Ukrainian].
16. Striy L. I. Rytual'ni zhanry ukrayins'koho politychnoho dyskursu: strukturno-semantychnyy i linhvoprahmatychnyy aspekty [Stryi L. I. Ritual genres of Ukrainian political discourse: structural-semantic and linguopragmatic aspects]. Odessa, 2015. 190 p [in Ukrainian].
17. Chernyavskaya V. Ye. Diskurs vlasti i vlast' diskursa: problemy rechevogo vozdeystviya [Chernyavskaya V. Ye. Discourse of power and power of discourse: problems of speech exposure]. M .: Flint: Nauka, 2006. 136 p [in Russian].
18. Sheygal Ye. I. Semiotika politicheskogo diskursa [Sheygal E. I. Semiotics of Political Discourse]. Volgograd, 2000. 440p[in Russian].
19. Adam J.M. Les textes: types et prototypes. Paris: Nathan, 1992.
20. Bourdieu P. Ce que parler veut dire. Paris: Fayard, 1982.
21. Charaudeau P. A quoi sert d'analyser le discours politique? URL: <http://www.patrick-charaudeau.com/A-quoi-sert-d-analyse-le-discours,161.html>
22. Dijk T. A. van. Discourse, Opinion and Ideologies. *Discourse and Ideologies*. – Clevedon: Multilingual Matters LTD, 1996. pp. 7–37.
23. a Dijk T. van. Political Discourse and Political. URL: <http://www.let.uva.nl/~teun/>
24. Dijk T. A. van. Politique, Idéologie et Discours. *Semen*. URL: <http://journals.openedition.org/semes/1970>.
25. b Dijk T. A. van. What is political discourse analysis? *Belgian Journal of Linguistics*. no 11. 1997. pp. 11-52.
26. Ducrot O. Dire et ne pas dire, principes de sémantique linguistique. Paris: Éditions Hermann, 1980.

27. Fairclough N. *Language and Power*. – London: Longman, 1989. 259 p.
28. Seignour A. Méthode d'analyse des discours. L'exemple de l'allocution d'un dirigeant d'entreprise publique. *Revue française de gestion*. 2011/2. n° 211 pp. 29-45.
29. Wodak R. *Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. Handbook of Pragmatics*. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ. Co., 1994. pp. 30–42.

Анотація

Актуальність.

Сучасні умови російсько-української війни висвітлили особливу роль політичного дискурсу (ПД) як інструмента формування суспільних уявлень, мобілізації громадян та легітимації владних рішень. У кризових ситуаціях політичне мовлення перестає бути лише засобом комунікації — воно стає механізмом впливу на колективну свідомість, каналом артикуляції моральних позицій та простором боротьби за інтерпретацію подій. Попри значну кількість досліджень, у сфері ПД досі бракує узгодженої теоретичної основи та єдиної дефініції, що ускладнює практичний аналіз політичних комунікацій. Саме кризовий контекст актуалізує потребу у систематизації підходів, уточненні ролі адресанта й адресата, а також у визначенні лінгвістичних характеристик, які забезпечують ефективність або маніпулятивність політичної комунікації.

Мета і завдання.

Мета статті полягає у теоретичному узагальненні підходів до вивчення політичного дискурсу та у визначенні його ключових характеристик у кризових і конфліктних умовах. Особливу увагу приділено ролі адресанта й адресата, екстралінгвістичним чинникам та жанровій гібридності, що дозволяє запропонувати власну міждисциплінарну дефініцію ПД як інструмента практичного аналізу сучасних політичних комунікацій.

Завдання статті охоплюють:

1. Огляд основних підходів до вивчення ПД.
2. Аналіз наявних дефініцій та їхніх спільних і відмінних рис.

3. Розкриття ролі адресата (на основі концепцій П. Шародо та Н. Феркло).
4. Окреслення ролі адресанта (спираючись на підходи Т. ван Дейка).
5. Визначення лінгвістичних характеристик ПД у кризових умовах.
6. Опис жанрової гібридності сучасного ПД.
7. Формулювання власної дефініції ПД, інтегруючи провідні концепції та враховуючи кризовий контекст його функціонування.

Методологія.

У дослідженні використано комплексний підхід, що поєднує методи критичного дискурс-аналізу (Т. ван Дейк, Н. Феркло, Р. Водак), когнітивної лінгвістики (аналіз фреймів, концептів, метафоричних моделей), комунікативно-дискурсивний принцип (Н. Кондратенко), прагматичний аналіз жанрових форм (Т. Вашук, Л. Славова) та концепцію комунікаційного контракту (П. Шародо). Така методологія дозволяє інтегрувати різні теоретичні підходи та виробити міждисциплінарну дефініцію ПД.

Основні результати.

1. Огляд підходів. Виявлено, що критичний дискурс-аналіз акцентує на владі та нерівності, когнітивний підхід — на ментальних моделях і фреймах, комунікативний — на діалогічності та взаємодії, прагматичний — на жанровій специфіці та інституційних умовах.
2. Дефініції ПД. Узагальнено, що попри різноманітність визначень, стабільними компонентами залишаються текст, контекст, адресант та адресат.
3. Роль адресата. На основі концепцій П. Шародо та Н. Феркло показано, що адресат не є пасивним реципієнтом, а формується дискурсом як активний суб'єкт, мобілізований через інтерпеляцію та комунікаційний контракт.
4. Роль адресанта. За Т. ван Дейком, адресант визначає рамки дискурсу через ідеологічні настанови, жанрову динаміку та лінгвістичні стратегії (семантична поляризація, евфемізація, аргументативність).
5. Лінгвістичні характеристики. Виокремлено ключові стратегії: семантична поляризація ("ми" vs "вони"), евфемізація (заміна емоційно насичених лексем нейтральними), аргументативність (вплетення переконання у структуру

дискурсу), афективна мобілізація (лексемі-тригери, що стимулюють емоційне залучення).

6. Жанрова гібридність. Сучасний ПД поєднує елементи різних жанрів — від офіційних звернень і дебатів до постів у соцмережах, що зумовлює його динамічність і адаптивність.

7. Власна дефініція. Політичний дискурс визначено як ситуативно та інституційно детерміновану дискурсивну практику, що поєднує текст, контекст, адресанта й адресата в межах політичної взаємодії. Така практика реалізується через мовленнєві засоби, жанрово-фреймові структури, комунікативні канали та рецептивні моделі, формуючи динамічний смисл і виконуючи функцію риторичної інтервенції у публічному просторі.

Висновки.

Політичний дискурс у кризових умовах набуває особливої ваги як у практичному, так і в теоретичному вимірі. У практичному — він визначає ефективність політичної комунікації, мобілізацію громадян та легітимацію владних рішень. У теоретичному — постає як ключове поняття політичної лінгвістики, що потребує систематизації та міждисциплінарної дефініції. Запропоноване визначення інтегрує провідні концепції та може слугувати інструментом практичного аналізу політичних комунікацій у кризових ситуаціях.

